

Luova, luovempi, oikeustiede?

HAKUSANAT: luovuus, oikeustiede, yleinen oikeustiede, tiede, tutkimusmetodi, oikeustieteen itseymmärrys

”Keskeistä on saada oikeustieteilijä havahtumaan siihen tosiseikkaan, että oikeus on itsessään todellisuutta muokkaavaa. Totta kai oikeustieteilijän pitää ajatella luovasti, koska oikeus on yksi tärkeimmistä yhteiskunnallisista muutosvoimista! Jos oikeustieteilijät suhtautuvat luovuuteen nuivasti, syntyy ainoastaan pysähtyneisyyden yhteiskunta, joka ei voi tavoitella parempaa, koska oikeuden sisällä ei osata ajatella luovasti ja eteenpäin pyrkivästi.”¹

1. Johdanto

1.1. Tutkimusaiheen tausta

Luovuus ei ole vain harvojen taiteen- ja tieteenalojen edustajien etuoikeus, vaan pikemminkin universaalinen ilmiö – ihminen voi olla yhtä lailla luova esimerkiksi liike-elämässä tai perheenäitinä.² Luominen viittaa muun muassa tekemiseen ja tuottamiseen. Luovuus on ihmisen kyky, joka mahdollistaa fyysisen ja sosiaalisen maailmamme edistymisen.³ Luovuus liittyy esimerkiksi vanhojen tuttujen elementtien uudelleenjäsentelyyn, syntyvän tuotoksen uutuuteen, yksilön itsensä toteuttamiseen ja ongelmanratkaisuun luovana ajatteluprosessina. Luovuutta esiintyy kaikilla elämänalueilla, ja sitä voidaan tutkia monen tieteenalan piirissä.⁴

* Jussi Karkkulainen, OTM, yliopisto-opettaja, Itä-Suomen yliopisto; Sampo Mielityinen, OTT, yliopistonlehtori, Itä-Suomen yliopisto.

1. Kiitämme kollegojamme kyselytutkimukseen osallistumisesta ja vertaisarvioijia saamastamme palautteesta.
2. Eugene Raudsepp, Luovuus. [1981]. Suom. K. I. Partanen. Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset 1984, s. 11–12. Ks. samoin Peik Aukeantaus, Olenko luova? 2. painos. P-O-A Books 2010, s. 24.
3. Albert Rothenberg, Flight from Wonder: An Investigation of Scientific Creativity. Oxford University Press 2015, s. 7.
4. Kari Uusikylä – Jane Piirto, Luovuus – Taito löytää, rohkeus toteuttaa. Atena Kustannus Oy 1999, s. 12–16.

Luovuus on monitulkintainen ja monimerkityksinen käsite: Jo vuonna 1960 tutkimuksesta oli tunnistettavissa 50–60 luovuuden määritelmää,⁵ ja vuonna 1988 Sternberg totesi vain harvan psykologisen ilmiön olevan luovuutta hankalampi määritellä.⁶ Hyvä esimerkki moninaisuudesta on luovuustestejä kehitelleen Torrancen lähestymistapa käsitelmäärittelyyn: hänellä on yhden sijasta kolme rinnakkaista luovuuden määritelmää – tutkimuksellinen ja taiteellinen määritelmä sekä ”selviytymismääritelmä”.⁷ Luovuuden muotoja ja määritelmiä on myös luokiteltu eri tavoin.⁸

Luovuustutkimuksen näkökulmia ja kehitystä on jäsennetty erottamalla toisistaan *mystinen* näkökulma luovuuteen inspiraationa tai hengellisenä prosessina; *pragmaattinen* näkökulma, jossa korostuvat luovuuden kehittämisen keinot; yksilön alitajuisia ja tiedostamattomia voimia painottava *psykodynaaminen* näkökulma; *psykometrinen* näkökulma, joka korostaa luovuuden mittaamista visuaalisin ja sanallisin testein; luovan ajattelun mentaalisiin prosesseihin keskittyvä *kognitiivinen* näkökulma sekä *sosiaalis-persoonallinen* näkökulma, jossa huomio on luovuuden yksilöllisissä ja sosiokulttuurisissa edellytyksissä. Samalla on painotettu luovuuden kokonaisvaltaista analysointia, jotta mikään yksittäinen näkökulma ei hallitsisi tarkastelua liikaa.⁹

Luovuutta voi tarkastella *tuotosten, prosessien, henkilöiden ja toimintajärjestelmien* ominaisuutena.¹⁰ Sen ytimessä on uutuuden ja hyödyllisyyden yhdistelmä: ihminen toimii luovasti tietyllä elämänalueella – kuten tieteessä tai taiteessa – kun hän luo esimerkiksi ajatuksen, idean tai teorian, joka on *uusi ja hyödyllinen*.¹¹ Luova toiminta edellyttää siten synteettistä, analyttistä ja käytän-

5. Calvin W. Taylor, Various approaches to and definitions of creativity, s. 99–121 teoksessa Robert J. Sternberg (ed), *The nature of creativity*. Cambridge University Press 1988, s. 118.
6. Robert J. Sternberg, A three-facet model of creativity, s. 125–147 teoksessa Robert J. Sternberg (ed), *The nature of creativity*. Cambridge University Press 1988, s. 126.
7. E. Paul Torrance, The nature of creativity as manifest in its testing, s. 43–75 teoksessa Robert J. Sternberg (ed), *The nature of creativity*. Cambridge University Press 1988, s. 47–57.
8. Erilaisista luokittelusta esimerkkeinä Taylor 1988, s. 118–119 sekä Robert J. Sternberg – Linda A. O’Hara, Creativity and Intelligence, s. 251–272 teoksessa Robert J. Sternberg (ed), *Handbook of Creativity*. Cambridge University Press 1999, s. 252–269.
9. Robert J. Sternberg – Todd I. Lubart, The Concept of Creativity: Prospects and Paradigms, s. 3–15 teoksessa Robert J. Sternberg (ed), *Handbook of Creativity*. Cambridge University Press 1999, s. 4–10.
10. Ks. Keith Simonton – Rodica Ioana Damian, Creativity, s. 795–808 teoksessa Daniel Reisberg (ed), *The Oxford Handbook of Cognitive Psychology*. Oxford University Press 2013, s. 796–804. Luovuudesta toimintajärjestelmien ominaisuutena ks. esim. Norman Jackson, Making Sense of Creativity in Higher Education, s. 197–215 teoksessa Norman Jackson – Martin Oliver – Malcolm Shaw – James Wisdom (eds), *Developing Creativity in Higher Education: An Imaginative Curriculum*. Routledge 2006, s. 201–203.
11. Tämän määrittelyn keskeisyydestä ks. esim. Philip N. Johnson-Laird, Freedom and constraint in creativity, s. 202–219 teoksessa Robert J. Sternberg (ed), *The nature of creativity*. Cambridge University Press 1988, s. 203; Raymond S. Nickerson, Enhancing Creativity, s. 392–430 teok-

nöllistä älykkyyttä: uusien ideoiden synnyttämistä, niiden laadun arviointia sekä lopulta tehokasta viestintää ja yleisön vakuuttamista niiden arvosta.¹²

Luovuuden ilmentymiä tunnistetaan tutkimuksessa varsin eri tavoin. Yhdessä ääripäässä luovuutta nähdään lähinnä tieteen ja taiteen peruslähtökohtia ja paradigmoja mullistavissa tuotoksissa. Luovuus ilmenee vaikkapa Einsteinin suhteellisuusteoriassa ja yksittäisten taiteilijaneröjen tekemisissä.¹³ Toista ääripäätä edustaa ajatus, että uutta tieteenalaa opiskeleva henkilö on luova sisäistäänsään alan peruseriaatteita, jotka ovat kuitenkin hänelle uusia.¹⁴ Tällöin luovuus samastuu oppimisen käsitteeseen.

Pidämme tämän artikkelin lähtökohtana, että luovuus voidaan asemoida myös oikeustieteissä edellisten ääripäiden väliin ja sille sallitaan useita eri muotoja. Jos vain paradigmamurrokset nähtäisiin luovuutena, vakiintuneita metodeja soveltavissa ja ajattelua vähitellen kehittävässä tutkimuksissa ei voisi olla luovuutta. Oletamme tämän ajatuksen olevan vieras tutkijoiden itseymmärrykselle. Toisaalta mitä tahansa oppimista ei ole mielekäästä tulkita luovuudeksi. Oletuksemme vastaa kognitiivisen psykologian näkemystä luovasta ajattelusta jatkumollisena ilmiönä: luovuudella on aste-eroja, eikä raja luovan ja epäluovan ajattelun välillä ole selvärajainen.¹⁵

1.2. Tutkimusongelma

Haemme tässä kyselytutkimukseen¹⁶ perustuvassa artikkelissa vastauksia kolmeen kysymykseen:

nessa Robert J. Sternberg (ed), *Handbook of Creativity*. Cambridge University Press 1999, s. 392; Sternberg – Lubart 1999, s. 3.

12. Sternberg – O'Hara 1999, s. 269.

13. Robert W. Weisberg (Problem solving and creativity, s. 148–176 teoksessa Robert J. Sternberg (ed), *The nature of creativity*. Cambridge University Press 1988, s. 148–150) arvioi 1980-luvun lopulla, että tämä ”neronäkökulma” luovuuteen oli hallinnut keskustelua varsin pitkään. Hyvä esimerkki on vuonna 1970 julkaistu antologia *Creativity* (toim. P. E. Vernon, Penguin Books), jonka toinen osa ”Introspective materials” sisälsi muun muassa Mozartin ja Tchaikovskyn kirjeitä.

14. Ks. esim. Margaret Edwards – Chris McGoldrick – Martin Oliver, *Creativity and curricula in higher education*, s. 59–73 teoksessa Norman Jackson – Martin Oliver – Malcolm Shaw – James Wisdom (eds), *Developing Creativity in Higher Education: An Imaginative Curriculum*. Routledge 2006, s. 61.

15. Thomas B. Ward – Steven M. Smith – Ronald A. Finke, *Creative Cognition*, s. 189–212 teoksessa Robert J. Sternberg (ed), *Handbook of Creativity*. Cambridge University Press 1999, s. 193.

16. Ks. tarkemmin kyselystä luku 1.3.

- 1) Kokevatko kyselyyn vastanneet oikeustieteilijät luovuuden tutkimustyönsä merkitykselliseksi ominaisuudeksi? (luku 2)
- 2) Miten luovuus voi ilmetä oikeustutkimuksessa – yhtäältä yleisesti tutkijan työssä (luku 2) ja toisaalta tarkemmin oikeustutkimuksen metodien näkökulmasta (luku 3)?
- 3) Miten kyselyyn vastanneet oikeustieteilijät kokevat tutkimustyön toimintaympäristön vaikuttavan oikeustutkimuksen luovuuteen? (luku 4)

Havaintojemme mukaan oikeustieteiden luovuutta ei ole tutkittu Suomessa laajemmin.¹⁷ *Brusiin* analysoi kuitenkin väitöskirjassaan tuomarin ratkaisuharkinnan luovaa ulottuvuutta. Esitelyään erisuuntaisia näkemyksiä harkinnan luovuudesta hän katsoi, että oikeusteoriasta tulisi kokonaan poistaa ”luomisen” käsite, sillä se johtaa ajatuksen harhaan ja ”herättää meissä mielikuvan tuomaria, jonka ratkaisut pilventakaisina aivosalamoina, taiteellisen luomisen kaltaisina, sinkoutuvat yhteiskunnalliseen todellisuuteen”. Toisaalta *Brusiin* korosti tuomarin itsenäistä harkintaa: aukkotapauksissa tuomari ei ”löydä” valmista normia vaan hänen on muodostettava se itse.¹⁸

Tolonen on korostanut *Brusiinin* näkemyksiä tuomarin luovuudesta ja pitänyt *luovan toiminnan teoriaa* yhtenä tämän tuotannon hallitsevana ajatustemana. *Tolonen* on nähnyt *Brusiinin* ajattelun vaikuttaneen muun muassa tältä osin *Aarnion* tuotantoon.¹⁹ *Aarnion* mukaan ”[o]ikeuden jakaminen yhtä hyvin kuin oikeudellisen tiedon tuottaminenkin ovat luovia prosesseja”, joskin luovuuden rajat määrittää systeemi: systeemin ”avulla tunnistetaan ratkaistava oikeudellinen ongelma, ja se osoittaa asianomaiseen ongelmaan tarjolla olevat ratkaisuvaihtoehdot”.²⁰ *Aarnio* näkee luovuutta myös teoreettisessa lainopissa, sillä ”teorianmuodostus on luovaa toimintaa, jossa teoreettinen kehys määrittää asetettavia kysymyksiä ja kysymykset edelleen annettavia vastauksia”.²¹ Esimerkkinä *Aarnio* mainitsee *Zittingin* omistusoikeusanalyysit, joilla oli esikuvansa, mutta joita ”Zitting sovelsi – – omaperäisellä ja luovalla tavalla suomalaisen oikeusjärjestyksen ja suomalaisen yhteiskunnan tarpeisiin”.²²

Paso on puolestaan korostanut tieteellisen kirjoittamisen luovuutta ja omaanisen, merkityksellisen tekstin kirjoittamisen tärkeyttä. Hän näkee luovan tie-

17. Ulkomaisesta tutkimuksesta ks. esim. Jan M. Smits, *The Mind and Method of the Legal Academic*. Edward Elgar Publishing 2012, s. 101–105.

18. Otto *Brusiin*, Tuomarin harkinta normin puuttuessa. Suomalainen lakimiesten yhdistys 1938, s. 124–125.

19. Hannu *Tolonen*, Tuomarin harkinta normin puuttuessa: Otto *Brusiinin* väitöskirjan tarkastelua aikalais- ja nykykeskustelussa. *Lakimies* 1/1997, s. 25–63, 32 ja 44–45.

20. Aulis *Aarnio*, Tulkin taito – Ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta. Talentum 2006, s. 22.

21. *Aarnio* 2006, s. 97.

22. *Aarnio* 2006, s. 239–240.

teellisen kirjoittamisen perustana paitsi kärsivällisen ja rauhallisen kirjoitustyön, myös monipuolisten vaikutteiden hakemisen esimerkiksi kaunokirjallisuudesta ja taiteista laajasti ymmärrettynä. Taide voi ”ravistella oivalluskykyä”, ja jos vain tunnistamme sen, taide ympäröi meitä kaikkialla: ”elämä on täynnä taideteoksia: asuntojen sisustuksia, asuja, juhlakulkueita, lauluja ja vitsejä”.²³ Vaikka tieteellinen kirjoittaminen on sidottu tieteen konventioihin, ”se *luova prosessi*, jonka tuloksena tieteellinen kirjoitus syntyy, muistuttaa taiteellisen tekstin kirjoitusprosessia”.²⁴

1.3. Tutkimusaineisto ja -menetelmät

Artikkelimme perustuu luovuutta käsittelevään tutkimuskirjallisuuteen ja kyselyaineistoon. Kokosimme aineiston lokakuussa 2022 Itä-Suomen yliopiston oikeustieteiden laitoksen tutkijoille ja opettajille suunnatulla verkkokyselyllä. Lähetimme linkin kyselylomakkeeseen sähköpostitse laitoksen henkilökunnan yhteissähköpostiosoitteeseen. Saateviestissä tarkensimme, että kysely on suunnattu tutkijoille ja opettajille. Näin ollen emme kartoittaneet kyselyllä perustutkinto-opintoja suorittavien opetus- ja tutkimusavustajien tai opintohallinnon tehtävissä työskentelevien näkemyksiä. Muutoin kysely oli avoin kaikille laitoksen opetus- ja tutkimushenkilöstöön kuuluville riippumatta tehtävänimikkeestä. Kyselylomakkeella oli seitsemän avokysymystä:

- 1) Miten luovuus ilmenee omassa tutkimustyössäsi? Voit kuvailla yleisesti ja/tai mainita esimerkkejä.
- 2) Mitkä yliopistotyön piirteet (esimerkiksi rahoitusjärjestelmä, urapolut, toimintakulttuuri, johtaminen) edistävät luovuutta tutkimustyössäsi? Perustelee.
- 3) Mitkä yliopistotyön piirteet (esimerkiksi rahoitusjärjestelmä, urapolut, toimintakulttuuri, johtaminen) heikentävät luovuutta tutkimustyössäsi? Perustelee.
- 4) Onko sinun luovuuttasi oikeustieteilijänä tuettu tai rajoitettu? Miten?
- 5) Miten oikeustieteilijöitä voitaisiin kannustaa luovuuteen?
- 6) Mahdollistavatko oikeustutkimuksen menetelmät luovuuden? Miksi tai miksi eivät?
- 7) Voit mainita esimerkkejä oikeustieteiden tutkimuksista, jotka ovat mielestäsi jollain tavalla luovia. Miten luovuus niissä ilmenee?

23. Mirjami Paso, Kirjoitanko, koska muuta en voi? Tieteellisestä kirjoittamisesta ja sen opettamisesta. *Oikeus* 3/2010, s. 299–310, 300–301.

24. Paso 2010, s. 307 (kursivointi alkuperäinen).

Kyselyyn saatiin 15 vastausta. Artikkelin tavoitteena ei ole arvioida eri näkemysten, ajattelutapojen tai mallien yleisyyttä oikeustieteen tutkijoiden keskuudessa. Sen sijaan analysoimme kyselyyn vastanneiden tutkijoiden edustamia ajattelutapoja luovuudesta. Tarkastelemme aineiston valossa luovuutta näkökulmana oikeudelliseen tutkimukseen ja erilaisten luovuusnäkemysten suhdetta oikeustieteen tutkijoiden itseymmärrykseen.²⁵ Tähän tarkoitukseen myös määrällisesti pieni aineisto on teoreettisesti riittävän kattava. Koska tavoitteemme ei ole sellittää tutkijoiden välisiä näkemuseroja, emme kysyneet vastaajilta taustatietoja, kuten ikää, sukupuolta tai sitä, minkä tyyppistä tutkimusta henkilö pääosin tekee. Näin pyrimme varmistamaan vastaajien anonymiteetin ja lähestymistavan, jossa emme luokittele tutkijan itsereflektiota esimerkiksi meritoituneisuuden perusteella. Useimmat vastaajat kertoivat kuitenkin oma-aloitteisesti esimerkiksi siitä, tekevätkö he pääasiallisesti lainopillista, empiiristä vai esimerkiksi monitieteistä tutkimusta.²⁶

Tutkimusmetodimme on laadullinen sisällönanalyysi, jonka toteutimme osin aineisto- ja osin teorialähtöisesti. Aineiston kokoamisen ja analysoinnin lähtökohtana on ollut oletus, että oikeustutkijoiden käsitykset luovuudesta heijastavat eri näkökulmia ja että näin ollen niiden analyysissä on perusteltua hyödyntää erilaisia teorioita.²⁷ Aineiston analysoinnin tukena on niin kognitiivisia (luku 2) kuin sosiokulttuurisia (luku 4) malleja luovuudesta. Analysoitaessa tutkijoiden luovuutta koskevaa metodista itsereflektiota luvussa 3 teoreettisena viitekehystenä toimii myös oikeustieteellinen metodikirjallisuus.

Tutkimuksen aineisto- ja teorialähtöisyys on näkynyt aineiston kokoamisessa seuraavasti: Olemme laatineet kyselylomakkeen ensimmäisen kysymyksen siten, että vastauksia olisi mahdollista analysoida kognitiivisten luovuusteorioiden näkökulmasta. Muotoilimme kuitenkin kysymyksen kiinnittämättä sitä mihinkään tiettyyn teoriaan, jotta tutkijat reflektoisivat tutkimustyönsä luovuutta vapaasti omista lähtökohdistaan. Laadimme myös lomakkeen kuudennen ja seitsemännen kysymyksen ilman etukäteistä kytkentää tiettyihin teorioihin, jotta vapaaseen pohdintaan perustuvat vastaukset antaisivat pohjan aineistolähtöiselle analyysille. Kysymysten 2–5 muotoilussa olemme sen sijaan tukeutuneet luovuuden sosiokulttuurisiin malleihin ja pyrkineet näin keräämään kokemuksia yliopistotyön piirteistä, jotka toimivat luovuuden kannustimina tai rajoitteina.

Aineiston analysoinnissa olemme tunnistaneeet vastauksista alustavasti eri teorioita vastaavia ilmaisuja. Sen jälkeen olemme tulkinneet ja abstrahoineet vastauksia eri teorioiden näkökulmasta. Analyysin edetessä aineiston tarkas-

25. Tutkijan itseymmärryksestä ks. Raimo Siltala, *Oikeustieteen tieteenteoria*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2003, s. 103–158.

26. Analysoimme näitä vastauksia luvuissa 3.2.–3.4.

27. Ks. kootusti erilaisista luovuutta kuvaavista teorioista Reijo Miettinen, 1900-luvun luovuustutkimuksen suuri linja: intuitio, oivallus ja luovat kohtaamiset. *Psykologia* 52(6) 2017, s. 457–471.

telu on siis tarkentunut tiettyjen luovuustutkimuksen jäsenysten suuntaiseksi.²⁸ Tuomme kyselyyn annettuja vastauksia esiin pääosin suorina lainauksina, jotta tutkijoiden itsereflektio välittyy oikeustieteilijöiden omin sanoin.²⁹

2. Luovuus tutkimustyön merkityksellisenä ominaisuutena

2.1. Vastausten keskeinen sisältö

Luovuutta on tutkittu paljon, mutta luovuuden mielekkyyteen ajattelua jäsentävänä käsitteenä kohdistuu myös kritiikkiä. Tiedon ja luovuuden suhdetta analysoinut *Weisberg* on katsonut, että monet luovaksi ajatteluksi tulkitut tilanteet ovat selitettävissä uskottavammin tiedon näkökulmasta: ”luovaa” ja ”epäluovaa” ajattelijaa erottaa lähinnä se, että edellisellä on enemmän tietoa. Siksi ei tarvita erityistä luovan ajattelun mallia vaan yleinen ajattelun teoria. Tämä kyseenalais-
taa luovan ajattelun asemaa itsenäisenä tutkimuskohteena.³⁰ *Sternberg* ja *Lubart* ovat puolestaan jäsentäneet luovuutta koskevan ajattelun ja tutkimuksen näkökulmia. Näistä vanhin ja edelleen vaikuttava ajattelusuuntaus kytkee luovuuden mystiikkaan. Tällöin luovuus nähdään hengellisenä tai mystisenä prosessina, jota on mahdoton tutkia tieteellisesti. Ajattelutavan riskinä on, että luovuus rajataan tieteen ulkopuolelle.³¹

Näiden kriittisten huomioiden näkökulmasta on perusteltua tarkastella, tunnistavatko oikeustieteilijät luovuuden työnsä relevantiksi ominaisuudeksi. Kysymykseen ”Miten luovuus ilmenee omassa tutkimustyössäsi?” annettiin monipuolisia vastauksia. Esittelemme ensin vastausten keskeisen sisällön. Luvuissa 2.2–2.4 analysoimme niitä tarkemmin luovuustutkimuksen mallien näkökulmasta.³²

Yksikään vastaaja ei selväsanaisesti kiistänyt luovuuden merkitystä tutkimustyössään, saati arvostellut kyselyn mielekkyyttä.³³ Yhdessä vastauksessa tutki-

28. Aineisto- ja teorialähtöisestä sisällönanalysistä ks. esim. Anneli Sarajärvi – Jouni Tuomi, Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi 2018, s. 91–98; Anu Puusa, Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin, s. 141–152 teoksessa Anu Puusa – Pauli Juuti (toim.), Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus 2020, s. 146.

29. Olemme korjanneet siteerattavista vastauksista selkeitä kirjoitusvirheitä, jotka eivät vaikuta vastausten asiasisältöön.

30. Robert W. Weisberg, *Creativity and Knowledge: A Challenge to Theories*, s. 226–250 teoksessa Robert J. Sternberg (ed), *Handbook of Creativity*. Cambridge University Press 1999, s. 248–249.

31. Sternberg – Lubart 1999, s. 4–5.

32. Hyödynämme tässä analyysissa myös kyselymme muihin kysymyksiin annettuja vastauksia.

33. Koska aineistomme on rajallinen, on mahdollista, että kyselyyn jätti vastaamatta tutkijoita, jotka kiistävät luovuuden merkityksen oikeustutkimuksessa.

muksen luovuus ”sanan varsinaisessa merkityksessä” kytkettiin työn *tuotoksiin* eli siihen, että tutkimuksella ”luodaan *uutta tietoa*” (kursivointi tässä). Muutoin vastauksille oli tyypillistä luovuuden tunnistaminen tutkimus*prosessissa*, vieläpä tämän *kaikissa vaiheissa*. Luovuuden nähdään läpäisevän tutkijan toimintaotteen ja kulkevan tutkimuksessa mukana alusta loppuun:

”Tutkimustyö on aina luovaa. En löydä siitä mitään osaa, joka ei olisi luovaa, sillä jopa tilastolliset analyysit edellyttävät luovuutta.”; ”Tutkimustyö ON luovaa. Se vertautuu työnä lähinnä taiteeseen. – Käytännössä tutkimuksen kaikki vaiheet edellyttävät luovuutta.”; ”itse tutkimustyö on aina jollain tavalla luovalla maaperällä, koska tutkija tekee jatkuvasti erilaisia valintoja ja vie tätä kautta tutkimusta eteenpäin.”

Kokonaisvaltaisen luovuuden ohella vastauksissa oli mainintoja myös luovuuden tarkemmista ilmenemismuodoista. Muutamissa vastauksissa tutkijan luovuuden piirteenä korostui *itsenäisyys* ja *kriittisyys* suhteessa muihin tutkijoihin ja vallitseviin ajattelutapoihin:

”En suostu kumartamaan ikoneja.”; ”Luovuus kulkee käsi kädessä kriittisen ajattelun kanssa”; ”omassa tutkimuksessa luovuus yhdistyy tai paremminkin ilmenee vapautena tehdä omasta tutkimuksesta oman näköinen.”

Tutkimuskysymysten tunnistamisessa ja muotoilussa luovuuden tulkittiin ilmevän muun muassa seuraavasti:

”Tutkimusideoiden kehittämisessä on oltava herkkä ’heikoille signaaleille’: eri asiantuntijat voivat sanoittaa samaa ilmiötä eri sanoin ja vaatii tietynlaista luovuutta ymmärtää mistä voi olla kyse ja millainen tutkimusongelma ko. asiassa piilee.”

”Tutkimusasetelmien kehittäminen edellyttää luovuutta; ei teekään/tutkikaan niin kuin on totuttu tehdä tai nähdä, vaan ilmiökeskeisemmin, tarkemmin ja uutta näkökulmaa esille tuoden.”

”Pyrin löytämään uutta näkökulmaa sellaisista suunnista mitä ei vielä ole otettu aiemmissa tutkimuksissa huomioon.”

Aineiston keruussa, analysoinnissa ja argumentaatiossa luovuus näkyi monin tavoin:

”on hyvä lukea myös eri tieteenalojen tutkimuksia ja kaunokirjallisuutta ideoiden saamiseksi”

”teoreettinen ajattelu vaatii luovuutta, ehkä myös tietynlaista vetoa filosofiseen ajatteluun”

”jos lakia tulkitsee ja systematisoi ilman luovuutta, saa aikaan vain deskriptiivistä tekstiä”

”Luovuus tutkimustyössä yhdistyy minulla paljolti tulkintaan. Ja sillä en tarkoita vain oikeudellista tulkintaa vaan myös empiiristen ilmiöiden ja aineistojen tulkintaa. Luovan tulkinnan apuna ovat teoreettiset ideat ja ajatusrakennelmat. Ehkä tämä on sitä sosiologista mielikuvitusta. Voi kuvitella ”toisin” kuin miltä päältäpäin näyttää. Luovuus ja tulkinta syntyvät myös usein yllättävistä yhdistelmistä.”

Myös kirjoittamisessa ja tutkimustulosten raportoinnissa tunnistettiin luovuutta:

”Konkreettisina keinoina voisi mainita luovan, vapaan kirjoittamisen (mielen virtaa) sekä erilaisten miellekarttojen hyödyntämisen ja kaavioiden/kuvien työstämisen, näitä voi rikastuttaa käyttämällä värejä tai kuvia.”

”miten asettaa sanansa eri kuulijaryhmän mukaan, miten esittää asiansa yksinkertaisesti mutta siten, ettei sanoma latistu”

2.2. Luovuuden asteet

Luovuus voidaan nähdä jatkumollisena ilmiönä. Tutkimuksissa on esimerkiksi erotettu toisistaan: 1) *intuitiivinen* ja *primitiivinen* luovuus, kuten lasten spontaanit piirustukset; 2) *tuotannollinen* tai teknisluonteinen luovuus, kuten rajoitettua vapautta sisältävä tieteellisen tuotoksen tekeminen metodien asettamien rajoitusten puitteissa; 3) *keksivä* luovuus, jossa aineistoja tai menetelmiä käytetään kekseliäästi; 4) *uudistava* tai innovatiivinen luovuus, jossa ajattelutapoja muokataan omaperäisesti käsitteellisen ajattelun keinoin sekä 5) poikkeuksellista *nerokkuutta ilmentävä* luovuus, joka ilmenee uusien koulukuntia tai liikkeitä käynnistävien, perustavanlaatuisesti uusien periaatteiden luomisena.³⁴

Kyselyssä vastaajia ei pyydetty arvioimaan oman tutkimustyönsä tai sen tulosten luovuutta. Yhdessä kysymyksessä annettiin kuitenkin mahdollisuus tuoda esiin esimerkkejä jollain tavalla luovista tutkimuksista. Eräs vastaaja viittasi paitsi kaiken oikeustutkimuksen luovuuteen, myös mahdollisuuteen tunnistaa eriasteista tutkimuksellista luovuutta:

”Esimerkiksi oikeusperiaatteita koskevat tutkimukset tai oikeusfilosofiset tutkimukset osoittavat kirjoittajan omaavan *suuria* luovuuden hetkiä. Kuitenkin en halua poissul-

34. Norman Jackson – Christine Sinclair, Developing students' creativity, s. 118–141 teoksessa Norman Jackson – Martin Oliver – Malcolm Shaw – Jasmes Wisdom (eds), Developing Creativity in Higher Education: An Imaginative Curriculum. Routledge 2006, s. 121–123; Torrance 1988, s. 46.

kea luovuuden elementtiä myös lainopillisissa tutkimuksissa tai empiirisissä tutkimuksissa, koska tutkija on tutkimusta tehdessään monesti luovalla tavalla yhdistänyt asioita, tulkinnut ja systematisoinut asioita. – – En myöskään pysty nostamaan esille yhtäkään tutkimusta, joka ei olisi *yhtään* luova. Tällöin kysymys olisi puhtaasti luettelosta, tilastotaulukosta, selvityksestä yms., jota ei olisi kenenkään tutkijan toimesta millään tasolla analysoitu tai tulkittu.” (kursivoinnit tässä)

Erään vastaajan mukaan ”[u]seimmat alan väitöskirjat ja *monet* julkaistut artikkelit ovat osoituksia tieteellisestä luovuudesta”. Tässä kursivoidut kohdat antavat toisaalta ymmärtää, että kaikki väitöskirjat ja artikkelit eivät vastaajan mukaan osoita tieteellistä luovuutta. Myös yhdestä luovuuden ilmenemistä koskevasta vastauksesta välittyvä ajatus, että tutkimusten luovuuden astetta on mahdollista arvioida: ”[L]uovuus – – ilmenee vapautena tehdä omasta tutkimuksesta oman näköinen – –. Se *miten luovaa* tutkimukseni sitten on, on varmaankin eri asia.” (kursivointi tässä)

Ajatus luovuuden erilaisista asteista ilmeni siis useista vastauksista. Eräs vastaaja oli kuitenkin tiukasti tätä ajatusta *vastaan*: ”Kaikki ovat luovia ja suutun, jos joku alkaa lajittelemaan tutkimuksia luovuuden perusteella.”

Muutamit vastaukset luovuuden ilmenemisestä ovat myös varovaisesti luokiteltavissa edellä esitellyn viisiportaisen luokittelun mukaan. Edellä lainattu vastaus, jonka mukaan on mahdotonta nostaa esiin tutkimusta, joka ei olisi yhtään luova, sisältää ajatuksen, että jo aineiston tavanomainen analysointi ja tulkinta tieteen metodien mukaisesti täyttää jonkinlaisen tieteellisen luovuuden vähimmäistason. Tätä voidaan pitää *tuotannollisen luovuuden* muotona.

Muutama aineiston esimerkki luovuudesta ilmentää puolestaan *keksivää luovuutta* eli aineistojen tai menetelmien kekseliästä käyttöä: 1) Eräs artikkeli mainittiin esimerkkinä luovasta tutkimuksesta, koska siinä oli käytetty ”innovatiivisesti empiiristä tutkimusta valtiosääntöoikeudessa”. 2) Erään tutkijatiimin tutkijaryhmän tutkimuksia pidettiin luovina, koska niissä ”on ollut taidepajaa ja kerätty aineistoa kirjeiden muodossa” ja luovuus ilmenee siten, että ”keksitään monipuolisia tapoja kerätä aineistoa”. 3) Eräs väitöskirja nähtiin luovana ilmaisutapansa ansiosta, sillä sen ”[k]irjoitustyyli on paikoin melkoista ajatuksen virtaa, myös tekstin ulkoasu poikkeaa osin tavanomaisesta”. Vastaaja näki tässä ”luovuuden poikkeavuutena valtavirrasta, rohkeutena tehdä ja ilmaista asiat toisella tapaa”. 4) Luovuutta nähtiin myös siinä, että väitöskirjan tekijä ”kertoi tehneensä empiirisen aineistolähtöisen analyysinsä avulla löytöretken varsinaisen tutkimuskysymyksensä äärelle”.

2.3. Luovuus ideoiden synnyttämisen ja tarkastelun vuorovaikutuksena

Luovan ajatteluprosessin rakennetta on jäsennetty eri tavoin. Torrance on jäsenettänyt luovan ajattelun nelivaiheisesti: 1) Vaikeuksien, ongelmien, tietopuutteiden

tai puuttuvien elementtien tunnistaminen; 2) Arvausten ja hypoteesien tekeminen; 3) Arvausten ja hypoteesien arviointi, muokkaus ja uudelleenarviointi; 4) tulosten viestintä.³⁵ Toinen samantapainen jäsenitys on kognitiivisen psykologian Geneplore-malli. Sen mukaan luova ajattelu sisältää uusia alustavia ideoita luovan generatiivisen vaiheen sekä tämän jälkeisen tutkivan tai tarkastelevan eli eksploraatiivisen vaiheen, jossa ideoita arvioidaan ja jäsennetään.³⁶ Mallilla on ilmeisiä yhtymäkohtia oivaltamisen logiikan ja perustelemisen logiikan erotteluun.³⁷

Geneplore-mallia on tarkennettu erittelemällä eri muotoja, joilla alustavien ideoiden luominen tapahtuu. Näitä ovat esimerkiksi aiempien tietorakenteiden noutaminen omasta muistista, tietorakenteiden väliset assosiaatiot tai yhdistelmät, uusien rakenteiden syntetisointi, tiedon analoginen siirtäminen tietoaalueelta toiselle tai tietorakenteiden käsitteellinen supistaminen. Myös ideoiden kestävyyyden tarkastelu voi tapahtua monin tavoin, kuten analysoimalla niiden käytännöllisiä ja käsitteellisiä rajoituksia, uusia piirteitä, käyttötapoja ja roolia ongelmanratkaisussa.³⁸

Muutamat aineistomme vastaukset kysymykseen ”Miten luovuus ilmenee omassa tutkimustyössäsi?” sisältävät ajatuksen eri keinoin tapahtuvasta ideoiden synnyttämisestä tutkimuksen luovuuden osana. Eräs vastaaja näki luovuuden ilmenevän tutkimustyössään ”uusien huomioiden – oivaltamisena”, ja toinen puolestaan kertoi pyrkivänsä ”pitämään mieleni avoimena”. Jälkimmäinen vastaaja mainitsi konkreettisina keinoina uusien näkökulmien löytämiseen ”luovan, vapaan kirjoittamisen (mielen virtaa) sekä erilaisten mieliekarttojen hyödyntämisen ja kaavioiden/kuvien työstämisen”. Eräs vastaaja viittasi asioiden yhdistämiseen luovuuden keinona:

”Luovan tulkinnan apuna ovat teoreettiset ideat ja ajatusrakennelmat. Ehkä tämä on sitä sosiologista mielikuvitusta. Voi kuvitella ’toisin’ kuin miltä päältäpäin näyttää. Luovuus ja tulkinta syntyvät myös usein yllättävistä yhdistelmistä.”

Samantapaiseen oman ajattelun rikastamiseen ideoiden saamiseksi viittaa vastaus, jonka mukaan ”on hyvä lukea myös eri tieteenalojen tutkimuksia ja kaunokirjallisuutta ideoiden saamiseksi”. Moni oikeustieteen tutkija siis näkee uusien yllättävien ideoiden tai hypoteesien muodostamisen osana tutkimustyönsä luovuutta. Tutkimustyön kokonaisuudessa ideat asettuvat osaksi tieteenalan metodien määrittämää ajattelu- ja kirjoitusprosessia, jossa ideoita koetellaan ja tarkastellaan. Tutkijoiden vastauksissa on siis tunnistettavissa luovan ajattelun teoreettisten mallien tyyppillisiä piirteitä.

35. Torrance 1988, s. 47.

36. Ward – Smith – Finke 1999, s. 191–193.

37. Ks. esim. Siltala 2003, s. 475–493. Ks. tarkemmin oivaltamisesta ja perustelemisesta luku 3.1.

38. Ward – Smith – Finke 1999, s. 192.

2.4. Luovuus asioiden haudutteluna ja oivalluksina

Matemaatikko *Poincarén* esittämä, sittemmin luovuustutkimuksissa usein viitattu nelivaiheinen luovan prosessin malli sisältää tietoisin ja tiedostamattoman vuorottelua: 1) tietoinen valmistautuminen eli ongelmaan perehtyminen ja tiedon hankkiminen; 2) hauduttelu (incubation); 3) oivallus; 4) varmentaminen eli oivalluksena syntyneen ratkaisun todistaminen ja perusteleva tavalla, joka on muiden asiantuntijoiden ymmärrettävissä.³⁹ Haudutteluvaiheessa ratkaistavaa ongelmaa ei tietoisesti ajatella tai prosessoida. Ongelman jättäminen hautumaan voi tapahtua joko työstämällä tietoisesti muita asioita tai rentoutumalla eli jättämällä tietoinen ajattelutyö joksikin aikaa sikseen.⁴⁰

Kyselyaineistomme vastauksissa luovuus kiinnitettiin valtaosin tietoiseen ja tavoitteelliseen tutkimustyöhön. Muutama vastaaja nosti esiin hauduttelu- ja oivallusvaiheille ominaisia asioita:

”[J]outilaisuus ja tylsistyminen edistää luovuutta. Omat parhaat ideani saan juoksulenkillä, saunassa, ruokaa laittaessa, musiikkia kuunnellessa ja siivotessa. Olisi tärkeä avoimesti keskustella siitä, että tutkijantyö ja luovuuden ’houkutteleva’ ei välttämättä tapahdu oikeustieteellisen tekstin äärellä, vaan jossain aivan muualla.”
”Luova ajattelu tarvitsee tilaa ja sopivassa suhteessa tyhjääkäyntiä.”

Lisäksi useissa vastauksissa nostettiin esiin, että työn ajallinen väljyys edistää luovuutta:

”Luovuutta edistää kaikki sellaiset rakenteet, jotka lisäävät vapautta ja väljyyttä ja itseohjautuvuutta työssä.”; ”Monesti vapaus ja aika ovat niitä tekijöitä, jotka edistävät luovaa tapaa toimia.”; ”On vaikea ajatella, että 6 kk tai 12 kk määräaikaisessa työsuhteessa saisi vapautta ja aikaa riittävästi, jotta luovuus heräisi – – ”

Näissä vastauksissa ei kuvailla tarkemmin, mihin tutkija ajallisen väljyyden käyttää. Aineistosta ei voi päätellä, että vastaajat olisivat ajatelleet juuri senkaltaista rentoutumisen tai muiden asioiden ajattelun vaihetta, jota *Poincaré* hauduttelulla

39. H. Poincaré, *Mathematical Creation*, s. 77–88 teoksessa P. E. Vernon (ed), *Creativity*. Penguin Books 1970, s. 81–84.

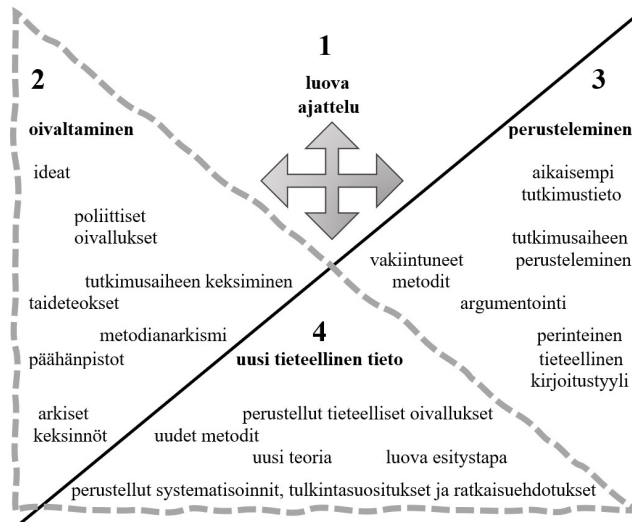
40. G. Wallas, *The Art of Thought*, s. 91–97 teoksessa P. E. Vernon (ed), *Creativity*. Penguin Books 1970, s. 94–95. Luovaan ajatteluun sisältyvien tiedostamattomien vaiheiden sisällöstä on erilaisia näkemyksiä. Langley ja Jones ovat esitelleet eri tutkijoiden tulkintoja valmistautuminen – hauduttelu – oivaltaminen – varmentaminen -mallista ja pitäneet perusteltuna olettaa, että haudutteluvaiheessa ei tapahdu mitään erityisiä tiedostamattomia prosesseja, jotka myöten vaikuttaisivat luoviin tuloksiin. Ks. Pat Langley – Randolph Jones, *A computational model of scientific insight*, s. 177–201 teoksessa Robert J. Sternberg (ed), *The nature of creativity*. Cambridge University Press 1988, s. 190–191.

tarkoittaa. Toisaalta vastaukset ovat myös yhteensopivia hauduttelu- ja oivallusvaiheet sisältävän luovan prosessin mallin kanssa.⁴¹

3. Luovuus oikeustutkimuksen metodeissa

3.1. Luovasta ajattelusta kohti perusteltua tieteellistä tietoa

Pelkkä lähteissä olevan informaation raportoiminen ei ole tiedettä, vaan tieteen on annettava oma panoksensa – jokaisen tutkimuksen tulisi tuottaa kohteestaan jotakin, jota kukaan ei ole aiemmin tuonut esille.⁴² Oivaltavuuden ja oman kontribuution myötä esimerkiksi väittelijä voi tuottaa tutkimusalalleen jotain uutta ja mielenkiintoista. Tiedeyhteisölle ei tulisi antaa kirjaa, jonka se on saanut jo aikaisempinakin vuosina.⁴³

Kuvio 1. Luovasta ajattelusta uuteen tieteelliseen tietoon.

41. Myös Urpo Kankaan metodisessa itsereflektiossa on tunnistettavissa tutkimusteeman tietoista työstämistä seuranneet hauduttelun ja äkillisen oivalluksen vaiheet: hän kertoo oivaltaneensa loppiaisena 1979 Vanajaveden sillalla öistä kauneutta ihaillessaan, kuinka tulisi kirjoittamaan väitöskirjansa. Hän kuvaa hetkeä metodiseksi valaistumisekseen. Ks. Urpo Kangas, Minun metodini, s. 90–109 teoksessa Juha Häyhä (toim.), Minun metodini. WSLT Oy 1997, s. 93.

42. Juha Häyhä, Johdanto, s. 15–34 teoksessa Juha Häyhä (toim.), Minun metodini. WSLT Oy 1997, s. 19. Ks. vastaavasti Siltala 2003, s. 475–476; Hirvonen 2011, s. 20.

43. Paso 2010, s. 300.

Kuvio 1 kuvaa matkaa luovasta ajattelusta kohti uutta tieteellistä tietoa. Tutkimuksen tekemisen keskeisinä osatekijöinä pidetään kuviossa numeroituja: 2) tiedon oivaltamisen eli keksimisen kontekstia (*context of discovery*) ja 3) tiedon perustelemisen eli oikeuttamisen kontekstia (*context of justification*), jossa tutkija oikeuttaa väitteensä tiedeyhteisössä hyväksyttävällä tavalla.⁴⁴ Tieteelliset metodit toimivat oivaltamisen ja perustelemisen välittävinä tekijöinä.⁴⁵ Tietoa ei kuitenkaan saavuteta pelkillä tarkkaan määritellyillä metodeilla, vaan myös välähdysten ja oivaltamisen kautta – ideoita ei valmisteta, vaan ne saadaan, joten luovien ideoiden syntyprosessista ei voi esittää tarkkarajaista kaavaa.⁴⁶ Oivaltamisen kontekstia kuvaa siten epämääräisellä katkoviivalla rajattu kolmio.

”Kaikki menetelmät mahdollistavat luovuutta, vaikka toki asettavat sille myös reunaehjoja.”

Perustelemisen kontekstia kuvaa tarkkarajainen ja säntillinen kolmio, johon kuuluvat vakiintuneet metodit ja perinteinen tieteellinen tyyli. Luovuuden reunaehjona on tieteessä se, että ilman tiedon luotettavuutta ja uskottavuutta koskevia perusteita tietoa ei voida hyväksyä tieteelliseksi tiedoksi.⁴⁷ Oivaltamista ja perustelemista kuvaavien kolmioiden yhtyessä muodostuu luvulla 4 numeroitua uutta tietoa. Ahaa-elämyksen aallon antama oivallus, jonka tutkija kykenee myös perustelemaan yleisölleen, voi saavuttaa tieteellisen tiedon aseman. Esimerkiksi kriittistä lainoppia tekevän tutkijan tehtävänä ei ole vain keksiä ja ilmaista vallitsevasta lainopista poikkeavia tulkintoja tai systematisointeja, vaan *perustella* ne.⁴⁸

Nelihaarainen nuoli ilmentää, että luova ajattelu toimii oivaltamisen ja perustelemisen kontekstin sekä niistä suodattuvan uuden tieteellisen tiedon vastavuoroisena välittäjänä. Kyse ei ole tarkkarajaisista vaiheista muodostuvasta tutkimusprosessista, vaan ajattelutyöstä, joka elää ja mukautuu prosessin aikana. Painotamme kuitenkin, että luovuutta voi käyttää myös perustelemisen kontekstissa 3. Tutkija voi siis esittää ja perustella tutkimustuloksensa luovalla tavalla:

44. Aulis Aarnio, Laintulkinnan teoria. Yleisen oikeustieteen oppikirja. WSOY 1989, s. 37–38; Siltala 2003, s. 471–475. Ks. jaottelusta muodolliseen ja aineelliseen oikeuttamiseen Matti Ilmari Niemi, Päämäärien valtakunta. Konventionalistinen analyysi lainopillisen tiedon edellytyksistä ja oikeusjärjestelmän perusteista. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1996, s. 250–260.

45. Siltala 2003, s. 471–472.

46. Bengt Renander, Luovan prosessin tunteet. Suom. Virpi Näsänen. Kustannusosakeyhtiö Nemo 2003, s. 12.

47. Kari E. Turunen, Ihminen ja tiede. Tieteellisen toiminnan perusteita. Gummerus 1978, s. 16. Ks. samoin Toivo Salonen, Tieteenfilosofia. 4. täydennetty painos. Lapin yliopistokustannus 2007, s. 55. Ks. myös Ari Hirvonen, Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2011, s. 17.

48. Raimo Siltala, Johdatus oikeusteoriaan. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2001, s. 151.

”Mun mielestä tutkija (ja opettaja) on tavallaan taiteilija. Luovuus on keskeinen osa tätä työtä. Luovuutta vaatii jo tutkimusasetelmien luominen ja tietysti kirjoittaminen. Jokaisella on oma persoonallinen tyyli tutkia ja kirjoittaa, mikä on erittäin arvostettavaa.”

”asioiden teoreettisessa jäsentämisessä, analyysissa ja johtopäätöksissä piirrän usein kuvia”

Katsomme, että osa väitteiden perustelemista ja uuden tiedon välittämistä ovat myös ne tekstin piirteet, jotka motivoivat tiedeyhteisöä ylipäättään lukemaan tuotoksen alusta loppuun saakka. Omaperäinen tyyli on osa sitä panosta, jonka tutkija tuo alansa tutkimukseen. Luvuissa 3.2.–3.4. käsittelemme kolmea kokonaisuutta, jotka nousivat esille kysyttäessä luovuuden mahdollisuuksista oikeustutkimuksen metodeissa.

3.2. Luovuus lainopin metodissa

”Lainopin metodin menestyksellinen soveltaminen edellyttää luovuutta.”

”Parhaat lainopilliset tekstit, mitä olen lukenut ovat parhaita yleensä juuri luovien tulkintojensa vuoksi.”

Lainopin luovuutta kuvailleet vastaajat eivät perustelleet tarkemmin, miksi lainoppi mahdollistaa luovuuden. Luovien tulkintojen ja lainopin metodin *menestyksellisen* soveltamisen korostaminen viittaavat kuitenkin tutkijan keskeiseen tehtävään eli uuden tiedon tuottamiseen. Uuden tiedon tuottamisen edellytyksenä on kyky ja rohkeus ajatella kriittisesti ja kyseenalaistaa itsestäänselvyyskäsiä.⁴⁹ Oikeudellinen ajattelu ei ole matematiikkaa – esimerkiksi säädösten tulkinta ei ole mekaaninen, yksikäsitteisiä sääntöjä noudattava prosessi. Kyse on pikemminkin harkinnasta ja näkökulmasta oikeuteen.⁵⁰ Oikeuden tulkinnassa voidaan tukeutua esimerkiksi lainsäätäjän tahtoon ja hermeneuttiseen kehään. Tulkinta mahdollistaa jo määritelmällisesti moniin eri lopputuloksiin⁵¹ päätyminen. Tul-

49. Ida Koivisto – Anni Tuomela, Lainoppineita vai oikeustieteilijöitä? Näkökulmia perustutkimuksen metodiopetuksen kehittämiseen Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa. *Oikeus* 3/2012, s. 410–432, 414.

50. Aulis Aarnio, Oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta, s. 35–56 teoksessa Juha Häyhä (toim.), *Minun metodini*. WSLT Oy 1997, s. 35–36. Ks. myös Kangas 1997, s. 91; Hirvonen 2011, s. 53.

51. Matti Ilmari Niemi katsookin, että parhaiten perusteltu ratkaisu ja parhaiten argumentoitu kanta on tietysti mielessä ainoa oikea ratkaisu ja kanta. Ks. Niemi 1996, s. 227.

kintaan liittyikin subjektiivinen kaiku: ”tekemäni tulkinta ei ole välttämättä ainoa mahdollinen, mutta se on perusteltu ja minun”.⁵²

”Kyllä! Oikeustutkimuksessa voi käyttää hyvin moninaisia metodeja ja kyllähän jo lainoppi vaatii luovuutta, kun kyse on tulkinnoista ja argumentaatiosta”

Argumentaation merkitystä korostaa se, että lainopilliset tutkimustulokset johdavat aina uuteen keskusteluun – eivät siis kyseenalaistamattomiin tieteellisiin faktoihin.⁵³ Tuotettua tietoa arvioidaan mieluummin asteikolla pätevä–epäpätevä kuin tosi–epätosi.⁵⁴ Oikeustieteilijän esittämien perustelujen tulisi olla vielä kattavampia ja osuvampia kuin yksittäistapausta ratkaisevan tuomarin.⁵⁵ Seuraavissa vastauksissa suhtaudutaan puolestaan kriittisemmin luovuuden mahdollisuuksiin lainopillisessa tutkimuksessa:

”Perinteinen lainoppi ei. Muut toki. Ne muut, jotka ovat tuttuja pääosin muilta tieteenaloilta kuin oikeudesta. Harmillisesti niitä ei oikeudessa juurikaan opeteta edes ymmärtämään.”

”En ymmärrä kysymystä. Tässä taas luovuus liitetään johonkin mihin itse en sitä liitä.”

Tulkitsemme jälkimmäisen vastaajan tarkoittavan, että luovuudella ei olisi tilaa oikeustutkimuksen metodeissa. Perinteistä lainoppia kuvaava vastaaja sen sijaan tunnistaa luovuuden mahdollisuudet muissa oikeustutkimuksen metodeissa, mutta ei perinteisessä lainopissa. *Perinteinen* lainoppi muodostaa mielikuvan mekaanisesta tulkinta- ja systematisointikannanottojen tuottamisesta.⁵⁶

”Minulle on opinnoissa painotettu tietyn oikeudellisen ajattelun kehystä, jonka puitteissa normeja sovelletaan. Tuo ajatus on paitsi rajoittava, myös teoreettisesti kestävä. Onneksi myöhemmin on voinut oivaltaa, ettei asia ole niin mustavalkoinen.”

52. Ida Koivisto, Oikeus on, miten se systematisoidaan? – Kysymys oikeudenalajaotuksesta ja hallinto-oikeudesta. Lakimies 7–8/2015, s. 954–972, 954–955. Tieteeseen sisältyy aina havaintojen tulkintaa. Siitä huolimatta kyse ei ole mielivaltaisesta ja subjektiivisesta toiminnasta: tulkintoja voidaan arvioida ja vertailla objektiivisesti. Ks. Raatikainen 2004, s. 155–156.

53. Smits 2012, s. 112.

54. Hirvonen 2011, s. 53. Ks. tarkemmin Aleksander Peczenik, On Law and Reason. Springer Science ja Business Media B. V. 2009, s. 131–172.

55. Ks. oikeusdogmatiikan ja käytännön juristityön eroista tarkemmin esim. Aleksander Peczenik, Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation. Norstedts Juridik ingår i Fritzes Förlag AB 1995, s. 313–316; Aleksander Peczenik, Juridikens teori och metod. En introduktion till allmän rättslära. Norstedts Juridik ingår i Fritzes Förlag AB 1995, s. 31–34.

56. Ks. tieteellisen kirjoittamisen mekanistisuudesta Paso 2010, s. 302.

Tutkija voi suhtautua oikeuteen kriittisemmin kuin oikeudellista käytännön työtä tekevä juristi. Kriittisyys kuuluu yksinkertaisesti tieteen luonteeseen.⁵⁷ Tutkijan ei siis tarvitse välttämättä tarkastella voimassa olevan oikeuden sisältöä vallitsevien oikeuslähde- ja tulkintaoppien avulla. Sen sijaan hän voi tarjota tiedeyhteisölle tulkintaa, joka *voisi olla* oikeuden sisältö.⁵⁸ Olennaista on, että tutkija itse tiedostaa ja perustelee lukijalle tutkimuksensa tiedonintressit.⁵⁹ Korostamme, että lainoppi on lukuisia erilaisia mahdollisuuksia tarjoava tieteellinen menetelmä. Riippumatta tutkimuksen tiedonintressistä tutkijan tavoitteena on tarjota tiedeyhteisölle jokin uusi ja merkityksellinen tulkinta tai systematisointi – tai vähintään aikaisempaa tulkintaa tai systematisointia vahvistava, perusteltu kannanotto.

3.3. Empiirinen ja monitieteinen oikeustutkimus

Oikeustiede voidaan määritellä tieteeksi, joka tutkii oikeutta. Kun määritämme oikeustieteen tutkimuskohteensa eli oikeuden kautta, emme saa rajata oikeutta vain voimassa olevaan oikeuteen tai yhteiskunnassa vallitseviin oikeudellisiin käytäntöihin – oikeus on pidettävä avoimena kaikille oikeudellisille ilmiöille.⁶⁰ Oikeustiede onkin käsitteenä monimielinen, sillä se kattaa useita osin itsenäisiä ja osin toisiinsa vuorovaikutussuhteessa olevia erityisaloja, kuten oikeusdogmatiikan, -historian, -teorian ja -sosiologian sekä vertailevan oikeustieteen.⁶¹

Monitieteisessä tutkimuksessa pyritään rakentamaan itse analysivälineet useamman tieteenalan aineksista. Näin yritetään tuottaa kokonaan uudentyyppistä tietoa todellisuudesta: eri tieteidien tuottamien osittaiskuvien pohjalta yhdistetään kokonaiskuva tutkimuskohteesta.⁶² Oikeustieteilijä voi siis yhdistellä tutkimuksessaan metodeja niin, että tutkimusasetelmasta muodostuu omaperäinen ja uudenlainen.⁶³

”Yhdistän luovalla tavalla tutkimusmenetelmiä, teen monitieteistä tutkimusta.”

57. Eva-Maria Svensson, *De lege interpretata – om behovet av metodologisk reflektion*. Juridisk Publikation 2014, s. 211–226, 211, 215 ja 220.

58. Ks. lainopin eri tulkintamatriiseista esim. Siltala 2003, s. 525–531. Ks. myös Thomas Wilhelmsson, *Sosiaalisen siviilioikeuden metodiset lähtökohdat*, s. 338–359 teoksessa Juha Häyhä (toim.), *Minun metodini*. WSLT Oy 1997.

59. Ks. Hirvonen 2011, s. 34.

60. Hirvonen 2011, s. 21.

61. Aarnio 1997, s. 36.

62. Juha Karhu, *Tilannekohtainen oikeudellinen harkinta ja oikeuslähdeoppi*, s. 25–38 teoksessa Jyrki Tala – Kauko Wikström (toim.), *Oikeus – kulttuuria ja teoriaa*. Juhlakirja Hannu Tolonen 2005. Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2005, s. 27.

63. Tällöin on siis kyse tietynlaisesta yhdistymisestä, joka tekee jo olemassa olevien metodien kombinaatiosta luovan. Ks. yhdistymisestä luovuudessa Rothenberg 2015, s. 8–9.

”Useamman tieteenalan yhteiset tutkimukset voivat olla hyvinkin luovia ja kekseliäitä.”

Siinä missä lainopillisessa tutkimuksessa tulkitaan ja systematisoidaan normeja, empiirisessä tutkimuksessa oikeutta tarkastellaan ”ulkoa päin”. Empiirinen tutkimus ei siis ota normatiivisesti kantaa siihen, miten oikeutta pitäisi tulkita, vaan esimerkiksi siihen, minkälaisia vaikutuksia oikeudella on ja miten ihmiset käyttävät oikeutta.⁶⁴

”Empiiriset menetelmät ovat ehtymätön luovuuden lähde. Samoin teoreettinen pohdiskelu joka sekin voi olla metodi.”

Yhteiskuntatieteiden alalla onkin tunnustettu, että tieto ja tietäminen ovat moniulotteisia asioita. Niitä ei voi tavoittaa ainoastaan järjen käyttöön, rationaaliseen ajatteluun tai kielelliseen ilmaisuun perustuvilla tutkimusmenetelmillä.⁶⁵

”Kyllä, koska laaja-alaisesti ajateltuna oikeustutkimus kattaa myös yhteiskuntatieteiden metodit. Myös lainoppi mahdollistaa monia teoreettisia lähtökohtia ja oikeudellisia instrumentteja voi käyttää useammilla tavoilla kuin usein ajatellaan.”

3.4. Luova metodien kehittäminen

Tutkimuksessa voidaan myös kyseenalaista tieteenalan traditio ja vallitsevan oikeustieteellisen paradigman metodit. Tällöin tutkija pyrkii luomaan uusia tutkimusmenetelmiä ja ajattelutapoja. Nämä uudet metodit tulee kuitenkin pystyä perustelemaan tiedeyhteisölle. Myös tutkijan väittäessä, että mikä tahansa metodi käy tutkimuksenteossa, hänen on perusteltava *metodianarkismi* yleisölleen.⁶⁶

”Metodit ovat niin kuin ne luetaan” vanhaa sanontaa mukaillen. Metodeja voi käyttää luovasti, mutta rajoittavana tekijänä on oikeustieteellisen tutkimuksen tavoite: yhteiskunnan oikeudellisen järjestelmän toimivuuden tukeminen.”

64. Ks. Kati Nieminen – Noora Lähtenmäki, Johdatus oikeuden empiiriseen tutkimiseen, s. 11–33 teoksessa Kati Nieminen – Noora Lähtenmäki (toim.), Empiirinen oikeustutkimus. Gaudeamus Oy. Tallinna 2021, s. 11–12. Ks. lainopiksi supistetun oikeustieteen kriittisestä Kaijus Ervasti, Yhteiskunnallinen oikeustutkimus. Gaudeamus Oy 2022, s. 10–11.

65. Kyseinen lähtökohta yhdistää sellaisia yhteiskuntatieteessä tunnistettuja tutkimusmenetelmiä ja tiedon tuottamisen tapoja, joita voidaan pitää luovina, toiminnallisina ja osallistuvina. Ks. Sanna Ryynänen – Anni Rannikko, Johdanto, s. 11–30 teoksessa Sanna Ryynänen – Anni Rannikko (toim.), Tutkiva mielikuvitus. Luovat, osallistuvat ja toiminnalliset tutkimusmenetelmät yhteiskuntatieteissä. Gaudeamus Oy 2021, s. 12.

66. Hirvonen 2011, s. 18.

”Ehdottomasti mahdollistavat. Metodit, loppujen lopuksi, edellyttävät vain tiettyä tulokulmaa – joiden raameissa on paljonkin liikkumavaraa. Oikeustutkimus, yleisesti ottaen, on suhteellisen abstraktia, mikä lisää luovia mahdollisuuksia.”

Luova tutkimuksellinen ote edellyttääkin metodien kehittämistä kunkin tutkimusongelman pohjalta. Kyse on jatkuvasta metodien tuottamisesta ja metodien tulkittamisesta tuoreella tavalla tutkimusongelmasta käsin.⁶⁷

”Metodi itsessään ei tee tutkimuksesta hyvää. Metodi on työväline, ja ajattelisin, että jokaisen tutkijan tulisi tuntea ja pyrkiä vapaasti kehittämään omaa metodologiaan (myös luovalla tavalla). Tämän kautta ajateltuna se on tutkijasta itsestä kiinni mahdollistaako hän luovuuden näkyvän valitsemassaan metodissa. Luovuus saa näkyä, mutta sen ei tarvitse näkyä jos se ei anna tutkimukselle mitään lisäarvoa. Toisaalta tutkimuksen tekeminen on jo itsessään hyvin luovaa toimintaa, joten kyllä se joka tapauksessa näkyy tutkijan valinnoissa.”

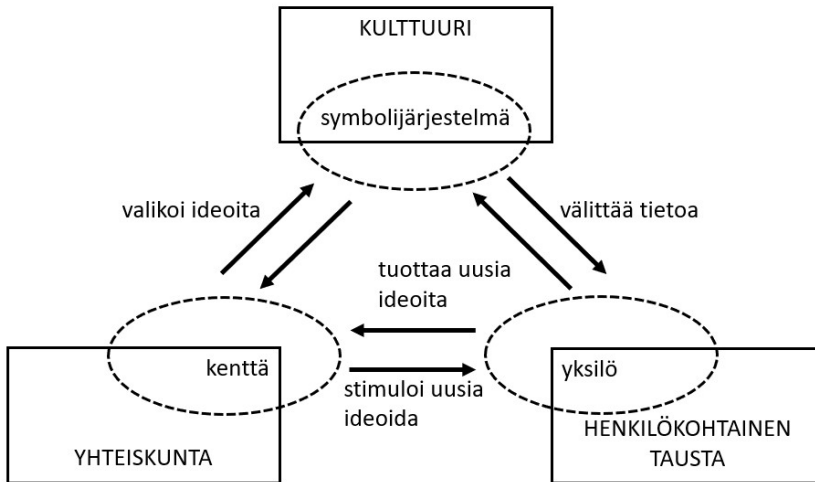
4. Luovuus yliopistotyön ominaisuutena

4.1. Luovuuden systeeminen malli

Csikszentmihalyi on esittänyt luovuudesta systeemisen tai sosiokulttuurisen mallin. Se nostaa luovan yksilön rinnalle luovuuden sosiaalisen ja historiallisen kontekstin. Luovuus edellyttää *yksilön* panoksen, kuten tieteellisen tuloksen tai taideteoksen, ohella aina ensinnäkin *symbolijärjestelmää* (domain), jonka pohjalta ja keinoin yksilö luo jotain. Toiseksi luovuus edellyttää *sosiaalista kenttää* (field), jossa yksilön tuotos tunnustetaan ja hyväksytään sekä siirretään osaksi alan symbolijärjestelmää. Sosiaalinen hyväksyntä on siis luovuuden konstituiva elementti, ja luovat teot rakentuvat aina jonkin symbolijärjestelmän, kuten tieteellisen käsitteistön ja metodologian, varaan.⁶⁸ Teorian elementit ja perusmekanismit on tiivistetty kuvioon 2.

67. Salonen 2007, s. 54–55.

68. Mihaly Csikszentmihalyi, Society, culture, and person: a systems view of creativity, s. 325–339 teoksessa Robert J. Sternberg (ed), The nature of creativity. Cambridge University Press 1988, s. 325–332; Mihaly Csikszentmihalyi, Implications of a Systems Perspective for the Study of Creativity, s. 313–335 teoksessa Robert J. Sternberg (ed), Handbook of Creativity. Cambridge University Press 1999, s. 314–315.

Kuvio 2. Systeeminen malli luovuudesta.

Tutkimukseen sovellettuna yksilö viittaa tutkijaan ja hänen ominaisuuksiinsa; symbolijärjestelmä tieteenalan käsitteistöön ja teorioihin, joiden varassa ja joita kehittellen tutkija voi luoda uudeksi tunnistettavaa; ja kenttä puolestaan tieteen ”portinvartijoihin”, jotka vaikuttavat siihen, kuinka tutkimuksen väitteet otetaan vastaan ja omaksutaan osaksi tieteenalan ajattelutapoja. Kentällä toimivat esimerkiksi rahoituspäätösten tekijät, rekrytointiprosessien asiantuntijat ja päätöksentekijät sekä tieteellisten lehtien vertaisarvioijat.⁶⁹ Luovuuden, omaperäisyyden, tunnistaminen edellyttää siis tiedeyhteisön sosiaalista hyväksyntää.⁷⁰ Luovuus ilmenee ”meemeinä”, rakenteistuneena informaationa, jota voidaan välittää tieteenalan käytännöissä eteenpäin uusille sukupolville.⁷¹

Tieteenalan käsitteistö ja traditio avaavat mahdollisuuksia uusiin kysymyksiin, ja tiedeyhteisön käytännöt, kuten väitöskirjojen arviointiprosessit, rohkaisevat tai kääntäen hillitsevät uusia avauksia. Luovuuden toteutuminen edellyttää joka tapauksessa kaikkien kolmen elementin vuorovaikutusta. Csikszentmihalyi ei suinkaan kiistä, etteikö luovan yksilön toimintaa olisi tarpeen tutkia psykolo-

69. Csikszentmihalyi 1999, s. 315.

70. Csikszentmihalyi 1988, s. 327; Csikszentmihalyi 1999, s. 321.

71. Csikszentmihalyi 1988, s. 333; Csikszentmihalyi 1999, s. 316–317. Ajattelutavassa on yhtymäkohtia Tuorin kriittisen positivismin tasoteoriaan ja ennen muuta ajatukseen oikeuskulttuurin asemasta oikeudellisten käytäntöjen tuotoksena ja mahdollistajana. Ks. Kaarlo Tuori, Kriittinen oikeuspositivismi. WSLT Oy 2000, s. 178–202.

gian keinoin; hänen mallinsa vain korostaa tämän toiminnan intellektuaalisen ja sosiaalisen kontekstin merkitystä siinä prosessissa, jossa tietyt ideat ja tulokset tunnustetaan yhteisöllisesti.⁷²

Csikszentmihalyi on määritellyt myös tarkemmin symbolijärjestelmän, yhteiskunnan, kentän ja yksilön piirteitä, jotka vaikuttavat luovuuden toteutumiseen. Muun muassa seuraavat *kulttuurin ja tieteen symbolijärjestelmän piirteet* vaikuttavat tutkimuksen luovuuden edellytyksiin: Kuinka saavutettavaa tieteellinen tieto on? Kuinka eriytyneitä kulttuurin symbolijärjestelmät ovat? Kuinka vahvasti tieteen symbolijärjestelmä on suljetun eliitin käsissä? Kuinka avoin kulttuuri on muiden kulttuurien suuntaan? Kuinka autonominen tieteen symbolijärjestelmä on suhteessa muuhun kulttuuriin?⁷³

Systeemisen mallin näkökulmasta muun muassa seuraavat *yhteiskunnan piirteet* vaikuttavat tutkimuksen luovuuden edellytyksiin: Onko yhteiskunnan jäsenten mahdollista suunnata energiaa selviytymiseltä innovaatioihin? Arvostaako ja kannustaako yhteiskunta luovuutta? Onko yhteiskunnan rakenne altis muutoksille vai pikemminkin jäykkä ja muutoksia vastustava? Kuinka paljon yhteiskunnassa on uusia ideoita ruokkivaa liikkuvuutta ja sosiaalisia konflikteja? Kuinka eriytynyt ja integroitunut yhteiskunta on?⁷⁴

Analysoimme seuraavaksi aineistoamme siitä näkökulmasta, kuinka systeemisen luovuusmallin ajattelutavat ja sen näkökulmasta relevantit luovuuden edellytykset tai piirteet ilmenevät kyselyaineistossa. Aineistosta nousevat esiin luovuuteen kannustavat tekijät (4.2.) sekä tutkimuksen rahoituksen (4.3.) sekä johtamisen ja toimintakulttuurin (4.4.) teemat.

4.2. Luovuuteen kannustaminen

Systeeminen malli tunnistaa seuraavat *tieteen kentän piirteet* tutkimuksen luovuuden edellytyksiin vaikuttavina tekijöinä: Tarjoaako kenttä tutkijoille kylliksi taloudellista tukea ja statuspalkintoja? Onko tiede sopivan itsenäinen muista yhteiskunnan vallankäyttäjistä? Tarjoaako tieteen symbolijärjestelmä kentälle sopivasti kriteerejä ja vapautta luovuuden tunnistamiselle? Tukeeko kenttä muutoksia sopivassa määrin?⁷⁵ Kysyimme oikeustieteilijöiltä, onko heidän luovuuttaan tuettu tai rajoitettu, ja miten oikeustieteilijöitä voitaisiin kannustaa luovuuteen. Tunnistamme vastauksista neljä eri päätekijää, joiden optimoiminen kannustaa luovuuteen ja joiden huomioimisessa epäonnistuminen rajoittaa luovuutta:

72. Csikszentmihalyi 1988, s. 337.

73. Csikszentmihalyi 1999, s. 318–319.

74. Csikszentmihalyi 1999, s. 322.

75. Csikszentmihalyi 1999, s. 324–325.

1) Kunnioitus ja arvostava palaute:

”On tuettu, kannustettu ja luotettu taitoihin. Joskus luottamus yksin pärjäämiseen voi valitettavasti tarkoittaa myös yksin jättämistä, mistä puuttuu palaute ja työyhteisön tuki.”

”on kyseenalaistettu, voidaanko tutkimusta tehdä tietyllä lähestymistavalla (vaikka itse näkisi sen toimivaksikin). Monesti tähän liittyy liian jäykkä tapa ajatella esimerkiksi sitä, millainen on oikeaoppinen tapa tehdä lainopillista tutkimusta. Halutaan niin kovasti pitää kiinni vanhoista toimintatavoista. Toisaalta olen kokenut saaneeni myös tukea ja kannustusta omantakeisiin lähestymistapoihin.”

”On rajoitettu viestimällä, että se tutkimus mitä teen tai haluan tehdä, ei ole sellaista tutkimusta mihin laitos- tai yo tasolla kannustettaisiin. ’pitää tehdä jotain muuta’ – suora lainaus.”

”Luovuus pitäisi paremmin ottaa myös kannustavassa palautteessa huomioon, ettei ideoita tyrmätä suoralta kädeltä vain siksi, että se poikkeaa niin suuresti aikaisemmin tehdystä tutkimuksesta.”⁷⁶

2) Tutkijoiden välinen yhteistyö:⁷⁷

”Luomalla sitä yhdessä tekemistä ja ideoiden kiertoa – –. Uskalletaanko olla luovia yhdessä muiden oikisten kanssa, vai ollaanko liian vahvassa kilpailuasetelmassa? Poikkieteelliset hankkeet yms. (esim. RC:t) ovat varmasti vahvistaneet luovuutta.”⁷⁸

”Rajoitteeksi koen myös sen, että ei oikein pyydetä ”porukoihin” mukaan, tai ei ole mitään porukoita, joissa voisi yhdessä pohtia. Tämä ei välttämättä ole sellaista aktiivista ja tietoista, vaan passiivista/rakenteellista rajoittamista. Rajoite voi olla myös se että ei anneta vastuuta.”

”Luovuuteen voidaan kannustaa myös sillä, että pidetään mielet avoimena erilaisille ideoille, ja pohditaan niitä yhdessä hetki ennen kuin hyväksytään tai hylätään ne.

76. Ks. kriittisen arvostelun luovuutta rajoittavasta merkityksestä Jorma Heikkilä, Luovasta ideasta innovaatioon. Luovuus ja innovatiivisuus selviytymiskeinoina. Enostone 2010, s. 74.

77. Ks. yhteistyön merkityksestä luovuudessa myös Stacy DeZutter – Keith Sawyer, Jaettu luovuus, s. 225–241 teoksessa Kaija Collin – Susanna Paloniemi – Helena Rasku-Puttonen – Päivi Tynjälä (toim.), Luovuus, oppiminen ja asiantuntijuus. WSOYpro 2010, s. 227.

78. Kestävä ja vastavuoroisen hyödyllinen yhteistyö tarjoaa myös peilin yksilölle laajentaen hänen itsetuntoaan, joka on ratkaisevaa luovuudessa. Ks. Vera John-Steiner, Creative collaboration. Oxford University Press 2000, s. 48.

Luova hulluus vaatii myös hyvää ilmapiiriä ja hyväksyvää toimintakulttuuria, eihän muuten kukaan uskalla tuoda ideoitaan toisten tietoon.⁷⁹

3) Aika ja työrauhan turvaaminen:

”Toki luovuus voi syntyä myös jäätävässä paineessa, kymmenissä lyhyissä määräaikaishetkissä, joissa tekijää kyykytetään ja opetetaan kunnioittamaan hierarkiaa, mutta veikkaan että enemmän luovuus saisi alaa pysyvimmissä ja arvostetuimmassa olosuhteissa.”

”Antamalla riittävästi aikaa tutkimuksen tekemiselle ja ottaa huomioon, ettei luovuus synny aina etukäteen määrättyssä hetkessä.”

”Turvaamalla paremmin taloudelliset asiat (esim. pidemmät työsopimukset)”

4) Raha eli palkkaus työn motivoijana:

”Työn palkitseminen sen todellisten tulosten eli julkaisujen, tutkimusyhteistyön ja opetuksen perusteella.”

”Luovista ratkaisuista lähtökohtaisesti vain rankaistetaan: ne vievät aikaa ja vaivaa ja tärkeintä on tehdä mahdollisimman nopeasti ja mahdollisimman paljon määrällisesti julkaisuja, koska raha. Mitä enemmän tuot rahaa taloon, sen arvostetumpi olet.”

Seuraavaksi tarkastelemme, tarjoaako yliopisto järjestelmänä ympäristön, jossa oikeustieteilijöiden luovuutta tuetaan tai rajoitetaan. Luovuuden kannalta keskeisiksi järjestelmän ominaisuuksiksi nousivat tutkimuksen rahoitus sekä johdattaminen ja toimintakulttuuri.

4.3. Tutkimuksen rahoitus

Yliopiston rahoitusjärjestelmän osalta tärkein aineistosta nouseva johtopäätös on, että tutkijoilla on *vahvoja ja keskenään täysin ristiriitaisia näkemyksiä* rahoitusjärjestelmän ja tutkimuksen luovuuden suhteesta. Aineistossa oli yhtäältä lukuisia huomioita rahoitusjärjestelmän *myönteisistä* vaikutuksista luovuuteen.

79. Yhteinen ideointituokio ei välttämättä takaa uusien ideoiden määrää ja laatua. Hyvien ideoiden syntyy tarvitaan sekä yksin tapahtuvaa pohdiskelua että näiden ideoiden testaamista ryhmissä. Ks. Bernard A. Nijstad – Wolfgang Stroebe – Hein F. M. Lodewijckx, The illusion of group productivity: A reduction of failures explanation. *European Journal of Social Psychology* 36(1) 2006, s. 31–48; Jukka Häkkinen, Onko aivoriihestä hyötyä? *Psykologia* 41(2) 2006, s. 136.

Rahoitusinstrumenttien koetaan ohjaavan monitieteiseen ja uusia polkuja avaavaan yhteistyöhön:

”Ulkopuolinen rahoitus edistää. Esim. Koneen Säätö rahoittaa uudenlaisia innovatiivisia hankkeita, joissa voi yhdistää tiedettä ja taidetta. Monitieteiset hankkeet ylipäättään ruokkivat luovuutta. Ulkopuolisen rahoituksen hankkeet usein monitieteisiä.”

”[R]ahoitusinstrumentit edistävät: nykyään monitieteinen, monimenetelmäinen tutkimus yhteistyössä eri tahojen kanssa on kuuminta hottia – myös siis oikiksessa. Muilla tieteenaloilla ollut jo itsestäänselvyys pitkään. Yksin laput silmillä perinteisten menetelmien äärellä ei juurikaan enää onnistu rahoitusta saamaan.”

”kun/jos hakee rahoitusta, täytyy olla innovatiivinen ja luova.”

Toisaalta moni vastaaja näki rahoitusjärjestelmän vaikuttavan *kielteisesti* luovuuteen. Kyse on paitsi rahan niukkuudesta ja suorituspainesta, myös paineista suunnata tutkimus rahoituksen saamiseksi tiettyyn muottiin, mikä rajaa tutkimuksen luovuutta:

”kun kilpailu on liian kovaa, voi käydä niin, että jättää hanskat tiskiinkin ja sittenhän sitä ei enää olekaan yhtään luova”

”Sirpaleinen rahoitus ja epävarmuus omasta tulevaisuudesta.”

”Rahoitusjärjestelmä vaatii asettamaan tutkimuksen tiettyihin muotteihin, mikä aiheuttaa helposti kapeakatseisuutta tutkimusaiheissa (mikä aihe voisi saada rahoitusta), tutkimusmenetelmissä (mikä menetelmä on vakiintunut juuri tämän aiheen tutkimukseen) ja tutkimuksen kielellisessä ilmaisussa (miten rahoitushakemus kirjoitetaan, millainen tutkimusraportin pitää olla). – harva on turvassa rahoitusjärjestelmän valumuotilta.”

Aineistomme pohjalta ei voi selittää syitä sille, miksi rahoituksen ja luovuuden suhdetta koskevat näkemykset ovat erisuuntaisia. Näkemyksiä selvittävien tekijöiden tutkiminen edellyttäisi toisenlaiseen aineistoon perustuvaa jatkotutkimusta.

4.4. Johtaminen ja toimintakulttuuri

Kyselyyn vastanneiden tutkijoiden mukaan *johtamisessa* on myönteistä ”[e]simiesten ”vapaamielinen” suhtautuminen tutkimustyöhön: kannustetaan luomaan omannäköistä oikeustiedettä”. Eräs vastaaja koki, että ”yliopisto on

pyrkinyt edistämään tutkimuksen vapautta, mikä otetaan huomioon toimintakulttuurissa ja johtamisessa”. Akateeminen vapaus nousi esiin myös vastauksessa, jonka mukaan ”johtaminen [edistää] tutkimustyöni luovuutta, koska tutkimustyöni on tutkijalähtöistä, itse tehtävää ja itsejohtoista työtä”. Eräs vastaaja koki, että ”[l]uovuutta edistää kaikki sellaiset rakenteet, jotka lisäävät vapautta ja väljyyttä ja itseohjautuvuutta työssä”. Nämä vastaukset ilmentävät hyvin sisäisen motivaation merkitystä luovassa työssä.⁸⁰

Johtamiseen liittyvinä *kielteisinä* seikkoina puolestaan nousivat esiin suuri *työmäärä ja kiire*, joiden nähdään rajoittavan luovuutta. Vastauksissa viitattiin muun muassa opetuksen, rahoitushakemusten tekemisen, artikkelikäsitelmien työstämisen ja hallinnollisten tehtävien viemään aikaan.⁸¹ Työn määrän ohella kyse vaikuttaa olevan työn sirpaleisuudesta ja työrauhan puutteesta. Moni vastaaja viittasi myös lyhyiden *määräaikaisten työ sopimusten* ongelmallisuuteen luovuuden näkökulmasta, sillä niissä korostuu ”paine saada tietyllä mittarilla mitattavia tuloksia” ja ne näin ”heikentävät luovuutta”.

Lisäksi eräs vastaaja viittasi luovuutta rajoittavana tekijänä yliopiston toimintakulttuuriin: ”kulttuuriin kuuluu olennaisesti tavoitekeskeinen retoriikka, jossa korostuu menestys ja epäinhimillinen työmäärä”. *Ulkopuolisten paineiden* koetaan rajoittavan luovuutta:

”Sitä vastoin, jos aikaa ei ole riittävästi (kova kiire) ja toimintaa rajoittaa monet ulkopuolelta tulevat vaatimukset, poistaa se luovuuden tilan ja tutkimuksesta tulee enemmän suoritus”

”ulkopuolelta tulevat odotukset, kireät aikataulut ja kiire heikentävät luovuutta tutkimustyössä”

Kuten luovuuteen kannustamista koskevissa vastauksissa, *yhteistyöhön* luovuutta edistävänä tekijänä viitattiin myös järjestelmän ominaisuutena. Erään vastaajan mukaan ”jos tutkimusryhmä on toimiva ja tutkijat luottavat toisiinsa, ideoita voidaan palloitella ja kehittää eteenpäin” ja lisäksi ”yhteiskirjoittaminen yms. tutkijoiden välinen yhteistyö ja keskustelu edistävät luovuutta”. Vertaistuki ja omaa yliopistoa laajempi tiedeyhteisö nähtiin myös myönteisinä. Eräs vastaaja

80. Sisäinen motivaatio nousee luovuuden yhtenä edellytyksenä esiin Csikszentmihalyin teorian ohella laajemminkin luovuutta käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa. Ks. esim. Mary Ann Collins – Teresa M. Amabile, *Motivation and Creativity*, s. 297–312 teoksessa Robert J. Sternberg (ed), *Handbook of Creativity*. Cambridge University Press 1999, s. 300–301; Nickerson 1999, s. 413–413.

81. Kari Uusikylä tuokin esille, että suuri osa yliopisto-opettajista on pakotettu tulosvastuullisiksi massatuottajiksi, jotka pyristelevät lisääntyvien toisarvoisten työtehtävien viidakossa. Ks. Kari Uusikylä, *Luovuus kuuluu kaikille*. PS-kustannus 2012, s. 208.

puolestaan koki yksinäisyyden luonnehtivan omaa toimintakulttuuriaan, jolloin ”[s]iinä ei luovuus kuki” ja ”ideat eivät liiku”.

Yliopistojen *uramallit* saivat vastauksissa sekä kiitosta että kritiikkiä. Eräs vastaaja viittasi ”luovuudesta ja uralla etenemisestä” nauttimiseen, mutta toisaalta vastauksissa mainittiin uramalleista seuraavat määrälliset tulospainheet: ”ainoastaan referee-julkaisujen määrällä on merkitystä, ei laadulla, vain määrällä. Mitä enemmän ja nopeammin saat niitä ulos, sen suurempi mahd. edetä”. Myös urapolkumallista seuraava paine ulkoisen rahoituksen hakuun rahoittajien ehdoilla mainittiin luovuutta rajaavana seikkana.

5. Pohdinta

Artikkelimme keskeiset tulokset ovat tutkimuskysymyksittäin seuraavat:

- 1) Kyselyaineiston vastauksista välittyi, että moni oikeustieteilijä kokee luovuuden tutkimustyönsä merkitykselliseksi ominaisuudeksi.
- 2) Luovuus voi ilmetä oikeustutkimuksessa sekä uusina tuloksina että luovina ideoina, tekoina ja valintoina tutkimusprosessin kaikissa vaiheissa – esimerkiksi tutkimusongelmien kekseliäänä tunnistamisena, aineistojen uudenaikaisena yhdistämisenä tai luovina ilmaisutapoina. Tutkimuksissa voidaan tunnistaa eriasteista luovuutta. Vastaajat näkivät luovuudella olevan tilaa niin lainopillisen, empiirisen kuin monitieteisenkin tutkimuksen metodeissa.⁸²
- 3) Oikeustutkimuksen toimintaympäristö on sekä edistänyt että rajoittanut oikeustieteilijöiden luovuutta: Tutkimuksen rahoitusjärjestelmän koetaan yhtäältä edistävän luovuutta monitieteisyyden ansiosta mutta toisaalta rajoittavan tätä suorituspainneiden ja rahoitusehtojen myötä. Akateeminen vapaus ja tutkijoiden yhteistyö edistävät luovuutta, kun taas suuri työmäärä, kiire ja epävarmuus työsuhteen jatkuvuudesta rajoittavat sitä.

Artikkelin perustana oleva kyselyaineisto on pieni, eikä tarkoituksemme ole esittää yleistyksiä oikeustieteilijöiden suhtautumisesta luovuuteen. Sen sijaan tutkimuksemme osoittaa, että luovuus on ainakin osalle tutkijoista työn merkityksellinen ominaisuus. Siihen kannustamiseksi tutkijat kaipaisivat esimerkiksi

82. Aineistosta saatava kuva luovuuden monista muodoista on linjassa sen kanssa, kuinka moniulotteisena ilmiönä Paso (2010, s. 300–301) on tieteellisen kirjoittamisen luovuuden nähnyt.

kunnioittavaa palautetta, yhteisiä työpajoja sekä palkkauksen perustamista muuhunkin kuin JUFO-pisteiden ja hankitun rahoituksen määrään.

Oikeustieteen klassikotutkimuksista kirjoittanut *Kangas* on pitänyt klassikkoartikkelin tai -kirjan tunnusmerkkinä, että se ”muuttaa oikeustieteen paradigmaa”, ”tönäisee maailmaa ja ohjaa tiedettä uudelle uralle”.⁸³ Edellä (luku 1.1.) on jo viitattu esimerkkinä Zittingin omistusoikeusanalyysien merkitykseen paradigman muuttajana. Kyselyaineistomme ei kiistä paradigmaa murtavien tieteellisten *tuotosten* luovuutta, mutta muistuttaa tämän rinnalla kaiken *tutkimustyön* luovasta otteesta: ainakin osalle tutkijoista tutkiminen on leimallisesti luovaa toimintaa alusta loppuun. Esimerkiksi tätä artikkelia tehtäessä olemme tunnistaneeet luovuutta muun muassa: siinä alustavassa ja epämääräisessä ideassa, että oikeustieteen luovuus olisi kiinnostava tutkimusaihe; tämän idean esittelynä henkilöstökokouksessa ja kiinnostuneiden pyytämässä mukaan prosessiin; teeman eri osa-alueiden jäsentämisessä ja kyselyn laatimisessa tutkimuskirjallisuuden pohjalta; kirjoituksen rakenteen, kuvioiden ja argumenttien työstämisessä.

Monia aineistomme vastauksia yhdistää tutkijan *sisäisen motivaation* merkitys luovuuden edellytyksenä. *Collinsin* ja *Amabilen* tiivistys luovuuden edistämisestä on puhutteleva rinnastus tälle havainnolle: paras keino tukea ihmisten luovan potentiaalın toteutumista on antaa heidän tehdä sitä, mitä he rakastavat. Toisaalta sisäisten ja ulkoisten motivaatiotekijöiden vaikutus luovuuteen on monisyinen, ja he näkevät mahdolliseksi myös tiettyjen ulkoisten seikkojen, kuten työtä koskevan palautteen, myönteisen vaikutuksen luovuuteen.⁸⁴

Aineistomme kuvastaa eri motivaatiotekijöiden erisuuntaista vaikutusta – tutkijoiden kokemukset toimintaympäristön, kuten rahoitusjärjestelmän, vaikutuksesta luovuuteen ovat paikoin ristiriitaisia. On helppo yhtyä Pason huomioon, että ”omaperäiseen luovuuteen kannustavan *dynamiikan* rakentaminen näyttää tieteen kentällä olevan vaikea tehtävä”.⁸⁵ Oikeustutkimuksen toimintaympäristöä, sen motivaatiotekijöitä ja näiden vaikutusta tutkimuksen luovuuteen olisi perusteltua tutkia laajemmin. Tämä antaisi virikkeitä myös akateemisen johtamiskulttuurin kehittämiseen.

Luovuutta on pidetty paitsi oikeustieteilijöille, myös laajemmin juristeille tarpeellisena ominaisuutena, jonka kehittymistä olisi tärkeää tukea jo perustutkintokoulutuksessa.⁸⁶ Tulevassa oikeustutkimuksen luovuutta koskevassa tutkimuksessa ja kehittämistyössä tulisikin ottaa huomioon koko yliopistoyhteisö

83. Urpo Kangas, Mikä tekee oikeustieteellisestä tutkimuksesta klassikon? *Lakimies* 6/2019, s. 815–823, 819.

84. Collins – Amabile 1999, s. 304–307.

85. Paso 2010, s. 301 (kursivointi Pason).

86. Jukka Mähönen – Manne Airaksinen – Atte Korte – Albert Mattsson – Sampo Mielityinen – Johanna Niemi – Mirjami Paso – Johanna Rantanen – Sirpa Moitus – Laura Partanen – Mira Huusko, Oikeustieteellisen alan korkeakoulutuksen arviointi. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus 2021, s. 92–94.

ja myös perustutkintokoulutuksen pedagogiset ratkaisut. Tehkäämme yhdessä luovaa, luovempaa, oikeustiedettä.

Creative, more creative, jurisprudence?

JUSSI KARKKULAINEN, LL.M., University Teacher, University of Eastern Finland – SAMPO
MIELITYINEN, LL.D., University Lecturer, University of Eastern Finland

The article examines the opportunities for and limits of creativity in jurisprudence. Creative thinking can be utilised in several ways: Research usually begins with the identification of a new research problem. The solution to the problem is seldom found mechanically. On the contrary, it is a result of a lot of thinking. When doing creative research, it is important to differentiate between two components of scientific research: The context of discovery and the context of justification. On one hand, knowledge can be gained through a strictly defined scientific method. This is the case in many empirical disciplines, including several sectors of empirical legal studies. In this situation, following a certain method justifies the knowledge discovered by the study. On the other hand, knowledge can also be discovered by insight and serendipity. To justify this kind of knowledge, the researcher should give reasons. The context of justification plays a central role in normative legal studies, as legal dogmatics is not a mathematical formula but rather a way to interpret and systematise the judicial system. It is solely on the basis of the arguments offered by the researcher that the scientific community can assess the accuracy and validity of the research results. The authors emphasise that creativity can be utilised also elsewhere than in the context of discovery – a researcher can justify new knowledge in an original manner. Moreover, a researcher can even develop new scientific methods if they also justify them.